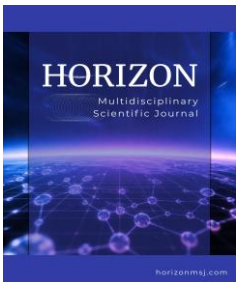
Horizon Multidisciplinary Scientific Journal
Journal homepage: https://horizonmsj.com/
ISSN 3135-4890
E-ISSN 3135-4904

Review Paper

FORTEPİANO İFAÇILIĞINDA MUSİQİ YADDAŞININ İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ YOLLARI

Nərminə Qədimova

https://orcid.org/0009-0008-5033-9254

Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan

Article history
Received: 12.10.2026
Revised: 20.10.2026
Accepted: 02.11.2026

*Corresponding Author Nərminə Qədimova, Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan
Email:nermineqedimova11@gmail.com

Xülasə
Fortepiano ifaçılığında yaddaş yalnız notların əzbərlənməsi deyil, əsərin səs, hərəkət, quruluş və mənaca vahid şəkildə daxilə mənimsənilməsidir. Tədqiqatın məqsədi musiqi yaddaşının inkişafına təsir göstərən amilləri müəyyənləşdirmək, müxtəlif yaddaş formalarının qarşılıqlı əlaqəsini araşdırmaq və yaddaşın möhkəmləndirilməsində istifadə olunan üsulları elmi baxımdan əsaslandırmaqdır. Tədqiqat nəzəri-analitik xarakter daşıyır. Təhlil göstərir ki, effektiv yaddaşın formalaşması üçün ifaçının auditor, vizual, kinestetik və analitik qavrayış yollarını bir-birini tamamlayan sistem kimi tətbiq etməsi vacibdir. Musiqi əsəri kiçik mənalı hissələrə bölünməli, hər fraqmentin tonal planı, ritmik quruluşu, harmonik dəyişmələri və dinamik inkişafı dərindən təhlil edilməlidir. Belə strukturlu yanaşma ifaçını mexaniki təkrardan uzaqlaşdıraraq əsəri daxili "səs xəritəsi" kimi qavramağa yönəldir. Mental məşq və təsəvvür üsulları yaddaşın möhkəmləndirilməsində mühüm yer tutur: zehni təkrarın fiziki məşqlə birləşdirilməsi yaddaşın davamlılığını, ifanın dəqiqliyini və ifadəliliyini artırır. Yaddaş fasilələrinin qarşısını almaq üçün bölmələr arasındakı keçidlərə xüsusi diqqət yetirilməlidir, çünki unutma daha çox fraqmentlərin birləşdiyi yerlərdə baş verir. Bundan əlavə, diqqətin idarə edilməsi, məqsədli təkrar, improvizasiya elementləri, emosional hazırlıq və fərdi yanaşma yaddaşın inkişafında mühüm amillər kimi qiymətləndirilir. Nəticə etibarilə, yaddaşın inkişafı sistemli və çoxkanallı işin məhsuludur; bu yanaşma yaddaşı passiv əzbərləmədən fəal, mənalı və yaradıcı təcrübəyə çevirir, ifaçının səhnə etibarlılığını, musiqi ifadəliliyini və yaradıcı azadlığını gücləndirir.
Açar sözlər: *fortepiano ifaçılığı, musiqi yaddaşı, mental məşq, auditor-kinestetik qavrayış, strukturlu analiz*

GİRİŞ

Fortepiano ifaçılığı yalnız texniki ustalıq, barmaq çevikliyi və pedaqogika biliklərinə əsaslanan fəaliyyət deyil; o, eyni zamanda ifaçının zehni, emosional, bədii və yaradıcı potensialının vahid sistemdə təzahür etdiyi mürəkkəb sənət sahəsidir. Bu sənətin ən mühüm tələblərindən biri ifaçının əsəri səhnədə qeydlərə baxmadan, daxili hazırlıq və mənəvi azadlıq şəraitində təqdim etməsidir. Buna görə musiqi yaddaşı ifaçının peşəkar formalaşmasında mərkəzi yer tutur. Yaddaş burada sadəcə notların xatırlanması kimi başa düşülmür; o, əsərin səs quruluşu, ritmik hərəkəti, harmonik məntiqi,

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license.

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24370130

formal bölgüsü, dinamik inkişafı və emosional məzmununun ifaçının şüurunda bütöv şəkildə yaşaması deməkdir. Musiqi yaddaşı nə qədər dərin və çoxqatlı formalaşırsa, ifaçı səhnədə bir o qədər azad, inamlı və yaradıcı fəaliyyət göstərə bilir (Chaffin və b., 2024).

Müasir fortepiano pedaqogikasında yaddaşın inkişafı məsələsi daha geniş elmi və praktik kontekstdə nəzərdən keçirilir. Əvvəllər ifaçıların əsəri əzbərləməsi əsasən uzunmüddətli mexaniki təkrarla əlaqələndirilirdi. Lakin bu yanaşma yalnız qısamüddətli yaddaşın formalaşmasına səbəb olur və səhnə şəraitində gərginlik, diqqətin zəifləməsi və ya texniki çətinlik yarandıqda ifaçıda yaddaş fasilələrinə gətirib çıxara bilir. Müasir tədqiqatlar isə göstərir ki, davamlı musiqi yaddaşı bir neçə qavrayış və idrak prosesinin qarşılıqlı əlaqəsindən yaranır. Auditor qavrayış, vizual təsəvvür, kinestetik hiss, analitik düşüncə, emosional yaddaş və diqqət prosesləri bir-birini tamamlayır (Ren & Brown, 2024). Beləliklə, ifaçının yaddaşı tək kanallı deyil, çoxkanallı bir sistem kimi qavranmalıdır.

Mövzunun aktuallığı ondan irəli gəlir ki, səhnə ifası zamanı yaranan yaddaş fasilələri yalnız texniki səhv deyil, eyni zamanda ifaçının psixoloji vəziyyətinə, diqqətinin istiqamətinə və əsəri nə dərəcədə dərk etməsinə bağlı problemdir. Bu səbəbdən yaddaşın inkişafı üsullarının yalnız təkrarın miqdarı baxımından deyil, təkrarın keyfiyyəti, məzmunu və məqsədi baxımından da araşdırılması zəruridir. Pedaqoji təcrübədə isə çox vaxt əsərin bütün mənimsənilmə yükü bir yaddaş növünün, əksərən kinestetik yaddaşın üzərinə qoyulur; bu, ifaçını səhnə şəraitində risk qarşısında qoyur.

Musiqi yaddaşının mahiyyətini düzgün anlamaq üçün onun inkişaf mərhələlərini və ifaçının əsərlə işləmə prosesinin xarakterini nəzərə almaq vacibdir. Tədqiqatlar göstərir ki, təcrübəli ifaçılar əsəri öyrənərkən onu ardıcıl notlar zənciri kimi deyil, ierarxik struktur kimi qavrayırlar: ən yuxarı səviyyədə əsərin formal bölgüsü, orta səviyyədə fraza və cümlələr, aşağı səviyyədə isə konkret səs və barmaq hərəkətləri yerləşir. Bu cür çoxqatlı təşkil yaddaşın etibarlılığını artırır, çünki ifaçı hər hansı bir nöqtədə fasilə yarandıqda əsərin məntiqi çərçivəsinə söykənərək davam etmək imkanı əldə edir. Başqa sözlə, "əlavə dayaq nöqtələri" kimi çıxış edən formal, harmonik və ifadə baxımından əhəmiyyətli məqamlar yaddaşın təhlükəsizlik şəbəkəsini yaradır.

Eyni zamanda, yaddaşın inkişafında məşqin təşkili xüsusi rol oynayır. Əsəri başdan sona dayanmadan təkrarlamaq əvəzinə, onu məntiqi hissələrə bölmək, hər hissəni müxtəlif tempdə, müxtəlif dinamik çalarlarda və hətta qeydlərə baxmadan, yalnız daxili eşitmə ilə işləmək daha səmərəli nəticə verir. Notları sakit şəraitdə, fortepiano arxasında olmadan təhlil etmək, melodik xətti səsləndirmək və harmonik ardıcıllığı əzbərdən yazmaq kimi üsullar ifaçının şüurlu nəzarətini gücləndirir. Bundan əlavə, məşqlərin zamana paylanması, yəni qısa və tez-tez təkrarlanan seanslar, yuxu və dincəlmə rejiminin nəzərə alınması yaddaşın uzunmüddətli yaddaşa keçidini asanlaşdırır.

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24370130

Səhnə ifası üçün hazırlıqda psixoloji amillər də mühüm yer tutur. Diqqətin əsərin ifadə məzmununa yönəldilməsi, ifa zamanı özünü qiymətləndirmə düşüncələrindən uzaqlaşmaq, qabaqcadan müxtəlif şəraitlərdə (tamaşaçı qarşısında, qeyri-tanış alətdə, fərqli mühitdə) ifa təcrübəsi toplamaq ifaçının sabitliyini artırır. Beləliklə, musiqi yaddaşı yalnız idrak bacarığı deyil, həm də ifaçının psixoloji hazırlığı və bədii dərketmə dərinliyi ilə sıx bağlı olan dinamik prosesdir.

Məqalənin məqsədi musiqi yaddaşının inkişafına təsir göstərən amilləri müəyyənləşdirmək, müxtəlif yaddaş formalarının qarşılıqlı əlaqəsini araşdırmaq və yaddaşın möhkəmləndirilməsi üsullarını əsaslandırmaqdır. Bu məqsədə çatmaq üçün auditor, vizual, kinestetik və analitik yaddaşın rolu, mental məşq və təsəvvür üsullarının əhəmiyyəti, diqqətin idarə edilməsi, improvizasiya, emosional hazırlıq, fərdi və texnoloji vasitələr, eləcə də yaddaş fasilələrinin qarşısının alınması yolları nəzərdən keçirilir.

METODOLOGİYA

Tədqiqatın metodoloji əsasını musiqi yaddaşının formalaşması və inkişaf mexanizmlərinin öyrənilməsinə yönəlmiş nəzəri və analitik yanaşmalar təşkil edir. Araşdırma zamanı musiqi yaddaşının auditor, vizual, kinestetik, analitik və emosional komponentləri qarşılıqlı əlaqədə nəzərdən keçirilmiş, onların ifaçılıq prosesindəki funksional xüsusiyyətləri təhlil edilmişdir.

Araşdırmada ilk növbədə elmi ədəbiyyatın təhlili metodundan istifadə edilmişdir. Bu metod vasitəsilə musiqi yaddaşı, musiqi qavrayışı, zehni məşq, musiqi təsəvvürü və ifaçılıq psixologiyası ilə bağlı elmi yanaşmalar araşdırılmış, mövcud nəzəri fikirlər müqayisəli şəkildə qiymətləndirilmişdir. Müqayisəli təhlil metodu əsasında mexaniki əzbərləmə ilə analitik və mənalı yadda saxlama üsullarının xüsusiyyətləri qarşılaşdırılmışdır. Bu zaman əsərin yalnız təkrar ifa yolu ilə yadda saxlanılması ilə onun melodik, harmonik, ritmik və formal quruluşunun dərk edilməsi əsasında mənimsənilməsi arasındakı fərqlər nəzərdən keçirilmişdir.

Sistemli yanaşma metodu musiqi yaddaşının ayrı-ayrı komponentlərinin vahid mexanizm kimi araşdırılmasına imkan vermişdir. Auditor, vizual və kinestetik yaddaşın, eləcə də analitik düşüncə və emosional qavrayışın ifa prosesində qarşılıqlı təsiri bu metod əsasında qiymətləndirilmişdir. Struktur təhlil metodundan istifadə olunarkən musiqi əsərlərinin melodik inkişafı, tonal planı, harmonik ardıcıllığı, motiv quruluşu və formal bölgüləri yaddaşın təşkilində əhəmiyyətli amillər kimi araşdırılmışdır. Əsərin kiçik məzmunlu fraqmentlərə bölünməsi, musiqi materialının daxili məntiqinin müəyyənləşdirilməsi və ayrı-ayrı hissələrin bütöv kompozisiya ilə əlaqəsinin dərk edilməsi yaddaşın strukturlaşdırılması baxımından təhlil edilmişdir.

Ümumiləşdirmə və sintez metodları vasitəsilə əldə olunan nəzəri nəticələr sistemləşdirilmiş, musiqi yaddaşının inkişafında mental məşq, məqsədli təkrar, musiqi təsəvvürü, improvizasiya,

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24370130

diqqətin idarə edilməsi və emosional hazırlığın əhəmiyyəti müəyyənləşdirilmişdir. Tədqiqat nəzəri-analitik xarakter daşıyır; empirik məlumatların toplanması, eksperiment və ya sorğu keçirilməsi nəzərdə tutulmadığından nəticələr yeni eksperimental sübutlar kimi deyil, mövcud elmi araşdırmaların təhlilindən əldə edilən ümumiləşdirmələr kimi təqdim olunur. Metodoloji yanaşma musiqi yaddaşının yalnız mexaniki əzbərləmə prosesi olmadığını, onun idrak, eşitmə, hərəkət, emosional və analitik fəaliyyətin qarşılıqlı əlaqəsi əsasında formalaşdığını əsaslandırmağa yönəlmişdir.

TƏHLİL VƏ MÜZAKİRƏ

Musiqi yaddaşının çoxkanallı təbiəti

Musiqi yaddaşının inkişafı ifaçının texniki hazırlığı, zehni fəaliyyəti, emosional dərketməsi və bədii təfəkkürü arasında mürəkkəb qarşılıqlı əlaqəyə əsaslanır. Bu prosesdə yaddaş yalnız keçmiş təcrübənin saxlanması funksiyasını yerinə yetirmir; o, eyni zamanda ifaçının səhnədə qərar vermə qabiliyyətini, musiqi axınını dərhal idarə etməsini və gözlənilməz hallara uyğunlaşmasını təmin edən fəal bir mexanizm kimi çıxış edir. Buna görə ifaçının yaddaşını tək bir qavrayış kanalına, məsələn yalnız əl hərəkətlərinə və ya səslərin ardıcıllığına söykəndirmək yanlışdır. Əsərin dərin mənimsənilməsi bir neçə qavrayış yolunun vahid sistemdə işləməsini tələb edir. Auditor, vizual, kinestetik, analitik və emosional qavrayış bir-birini tamamlayaraq ifaçının əsəri daxilə mənimsəməsinə şərait yaradır. Belə çoxkanallı yanaşma yaddaşın davamlılığını artırır, səhnə gərginliyinin təsirini zəiflədir və ifaçının yaradıcı azadlığını gücləndirir.

Bu müddəa idrak tədqiqatları ilə də təsdiqlənir. Musiqi yaddaşının hiyerarxik və çoxmodallı beyin şəbəkəsi ilə əlaqəli olduğu göstərilmişdir (Ren & Brown, 2024), peşəkar musiqiçilərdə isə uzunmüddətli yaddaşın daha güclü inkişaf etdiyini göstərən nəticələr mövcuddur. Deməli, musiqi təcrübəsi yaddaşın yalnız həcmini deyil, onun təşkili üsulunu da dəyişir.

Auditor qavrayış və daxili eşitmə

Yaddaşın formalaşmasında auditor qavrayış xüsusi yer tutur. İfaçı əsəri öyrənərkən yalnız not yazısını oxumur, həm də səsləri daxilə dinləyir, akkordların rəngini qavrayır, melodiya xəttinin inkişafını izləyir, dinamik kontrastları dəyərləndirir və musiqi frazalarının mənasını dərindən hiss edir. Auditor yaddaş ifaçının əsəri "daxilə səsləndirməsinə" imkan verir. Bu, ifaçının əsəri alətdə ifa etmədən əvvəl zehni olaraq dinləməsi, səs qatlarının balansını təsəvvür etməsi və musiqi axınının gedişini daxilə qavraması deməkdir. Auditor təsəvvürün inkişafı ifaçının əsəri daha dərindən mənimsəməsinə, səhnədə isə musiqi axınını daha dəqiq idarə etməsinə şərait yaradır.

Auditor yaddaş xüsusilə polifonik əsərlərdə, geniş orkestr fakturalı pyeslərdə və çoxsəsli keçidlərdə ifaçının səs qatlarını ayırmasına kömək edir. Bu, ifaçının əsəri daha dəqiq və ifadəli təqdim

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24370130

etməsinə imkan verir. Auditor yaddaşın tərkib hissələrindən biri də temp və ritm təsəvvürüdür: tempin yadda saxlanılması dəqiqliyinin təkrar üsulundan, istinad tempindən və musiqi təcrübəsindən asılı olduğu göstərilmişdir (Vigl və b., 2024). Bu isə ifaçının yalnız səslərin hündürlüyünü deyil, əsərin zaman quruluşunu da daxilən eşitməli olduğunu göstərir.

Vizual yaddaş

Vizual yaddaş da ifaçı üçün mühüm rol oynayır. İfaçı not yazısını, klaviaturada əllərin yerləşməsini, barmaq hərəkətlərinin ardıcıllığını, pedalın tətbiqini və əsərin qrafik quruluşunu vizual olaraq xatırlaya bilir. Bəzi ifaçılar əsəri öyrənərkən not yazısını zehni olaraq "görməyə" çalışır, bəziləri isə klaviaturada hərəkətin məkan xəritəsini formalaşdırır. Vizual təsəvvür xüsusilə texniki cəhətdən mürəkkəb keçidlərdə, arpejio və oktava ardıcıllıqlarında, geniş diapazonlu səhnələrdə ifaçının oriyentasiyasını gücləndirir. Lakin vizual yaddaş tək başına kifayət etmir. Əgər ifaçı yalnız əllərinin hərəkətini və ya not yazısını xatırlayırsa, səhnədə gözlənilməz hallar yarandıqda yaddaş zəifləyə bilər. Buna görə vizual qavrayış auditor və kinestetik yaddaşla birlikdə işləməlidir. Musiqi ekspertizasının vizual və melodik yaddaşın inteqrasiyasını formalaşdırdığı barədə tədqiqat nəticələri (Hoffmann və b., 2022) də bu fikri dəstəkləyir: vizual obraz ifaçının yaddaşında səs təsəvvürü ilə birləşdikdə daha etibarlı dayaq rolunu oynayır.

Kinestetik yaddaş

Kinestetik yaddaş ifaçının ən güclü yaddaş formalarından biridir. Uzunmüddətli təkrar nəticəsində barmaq hərəkətləri, əl və qolun mövqeyi, bədənin duruşu, pedalın işlənməsi və səs çıxarmanın fiziki xarakteri avtomatik səviyyəyə keçir. Bu, ifaçının əsəri daha rahat, dəqiq və sərbəst ifa etməsinə imkan verir. Lakin kinestetik yaddaşın gücü eyni zamanda risk yarada bilər. Əgər ifaçı əsəri yalnız əl hərəkətlərinə əsasən yadda saxlayırsa, səhnədə diqqətin dağınıqlığı, gərginlik və ya texniki səhv halında ifa pozula bilər. Buna görə kinestetik təkrar analitik dərketmə ilə birlikdə aparılmalıdır. İfaçı hər bölmənin musiqi mənasını, harmonik quruluşunu və ifadə vasitələrini dərindən anladıqda, yaddaş daha davamlı olur. Auditor-kinestetik əlaqələrin inkişafı isə ifaçının melodik xətti daha dəqiq xatırlamasına şərait yaradır: barmağın hərəkəti ilə eşidilən səs arasındakı bağ nə qədər möhkəmdirsə, hərəkətin bir hissəsi pozulduqda belə səs təsəvvürü ifaçını davam etməyə yönəldir.

Analitik yanaşma və strukturlu yaddaş

Musiqi yaddaşının inkişafında analitik yanaşmanın rolu xüsusilə vacibdir. İfaçı əsəri kiçik mənalı hissələrə bölərək hər fraqmentin daxili quruluşunu öyrənməlidir. Əsərin tonal planı, modulyasiya məqamları, ritmik strukturu, motiv inkişafı, frazalanması və formal bölgüsü dərindən təhlil edilməlidir. Bu analiz ifaçının əsəri təsadüfi ardıcıllıq kimi deyil, məntiqi və bədii bir bütün kimi qavramasına kömək edir. Məsələn, sonata formasında ekspozisiya, işlənmə və rekapitulyasiya

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24370130

bölmələrinin qarşılıqlı əlaqəsini anlayan ifaçı hər hissənin funksiyasını daha dəqiq qavrayır. Bu isə yaddaşın strukturlaşmasına səbəb olur. Strukturlu yaddaş mexaniki əzbərləmədən fərqli olaraq, ifaçının əsəri daxili məntiq üzərində qurmağa imkan verir.

Praktikada bu, ifaçının hər bölmə üçün özünə sadə suallar verməsi deməkdir: bu fraqment hansı tonallıqdadır, hansı harmonik funksiyaları daşıyır, motiv harada təkrarlanır və harada dəyişir, kulminasiya nöqtəsi hansıdır? Bu suallara cavab verən ifaçının yaddaşı yalnız "əlin xatırladığı" ardıcıllığa deyil, anlaşılmış məntiqə söykənir və səhnədə itirilmiş nöqtədən çıxış yolu tapmaq imkanı yaranır.

Mental məşq və təsəvvür üsulları

Yaddaşın möhkəmləndirilməsində mental məşq üsulları mühüm yer tutur. Mental məşq dedikdə ifaçının alətdə fiziki ifa etmədən əsəri zehni olaraq canlandırması nəzərdə tutulur. Bu prosesdə ifaçı not yazısını gözləri qarşısında canlandırır, səsləri daxilə dinləyir, barmaq hərəkətlərini təsəvvür edir, pedalın tətbiqini qavrayır və musiqi axınının gedişini zehni olaraq izləyir. Mental məşq ifaçının diqqətini texniki detallardan musiqi mənasına yönəldir. Eyni zamanda o, ifaçının əsəri daha dərindən mənimsəməsinə, səhnədə daha az gərginlik yaşamasına və yaradıcı azadlıq qazanmasına kömək edir. Zehni təkrarın fiziki məşqlə birləşdirilməsi yaddaşın möhkəmlənməsinə, ifanın dəqiqliyinə və ifadəliliyinə müsbət təsir göstərir.

Təsəvvür üsulları da yaddaşın inkişafında mühüm rol oynayır. İfaçı əsəri öyrənərkən yalnız səsləri deyil, həm də musiqi obrazını, emosional məzmunu və bədii mənanı təsəvvür etməlidir. Təsəvvür ifaçının əsəri daha dərindən daxilə mənimsəməsinə imkan verir. Məsələn, lirik fraqmentdə ifaçı səs rəngini, dinamik incəlikləri və frazalanmanın nəfəsini təsəvvür etməklə musiqi axınını daha dəqiq qavrayır. Virtöz hissələrdə isə hərəkətin sürəti, əl və barmaqların ardıcıllığı, pedalın dəqiqliyi və səs balansı zehni təsəvvür vasitəsilə formalaşır. Beləliklə, təsəvvür yaddaşın yalnız texniki deyil, həm də bədii qatını gücləndirir.

Diqqətin idarə edilməsi, məqsədli təkrar və məşq rejimi

Musiqi yaddaşının inkişafında diqqət prosesinin rolu da vacibdir. İfaçı əsəri öyrənərkən diqqətini həm texniki detallara, həm də musiqi mənasına yönəltməlidir. Diqqətin bölünməsi yaddaşın zəifləməsinə səbəb ola bilər. Buna görə məşq prosesində ifaçı hər dəfə konkret məqsəd qoymalıdır. Bir dəfə ritmik dəqiqliyə, digər dəfə səs balansına, üçüncü dəfə frazalanmaya, dördüncü dəfə pedalın tətbiqinə diqqət yetirmək lazımdır. Belə məqsədli təkrar yaddaşın daha davamlı formalaşmasına şərait yaradır. Diqqətin idarə edilməsi xüsusilə səhnə şəraitində ifaçıya kömək edir, çünki səhnədə yaranan gərginlik diqqəti dağıda bilər. Yaddaş, diqqət və yaradıcılıq proseslərinin ifaçılıqda qarşılıqlı

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24370130

əlaqəsini araşdıran tədqiqatlar (Zhao, 2024) da bu üç prosesin ayrılıqda deyil, birlikdə nəzərdən keçirilməsinin vacibliyini göstərir.

Yaddaşın inkişafında məşq rejiminin düzgün qurulması da mühümdür. Uzunmüddətli və yorğunluq yaradan təkrar əvəzinə qısa, intensiv və məqsədli məşq sessiyaları daha effektli nəticə verir. İfaçı hər sessiyada konkret məqsəd qoymalı, əsərin müəyyən bölməsinə diqqət yetirməli və nəticəni dəyərləndirməlidir. Bu yanaşma yaddaşın daha davamlı formalaşmasına şərait yaradır, həm fiziki, həm də zehni yorğunluğun azalmasına kömək edir. Məqsəd qoyma, özünüdəyərləndirmə və özünütənzimləmə kimi psixoloji müdaxilələrin ifa keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasında rolu sistematik icmal səviyyəsində araşdırılmışdır (Lubert & Gröpel, 2025).

İmprovizasiya elementlərinin tətbiqi

Improvizasiya elementlərinin tətbiqi də müasir pedaqogikada yaddaşın inkişafında mühüm yer tutur. İmprovizasiya ifaçının əsəri daha yaradıcı şəkildə qavramasına, musiqi axınını daha sərbəst idarə etməsinə və texniki çətinlikləri daha rahat aşmasına imkan verir. İfaçı əsərin fraqmentlərini fərqli tonallıqlarda, fərqli ritmik quruluşlarda və fərqli dinamik şəraitdə yenidən qurmaqla yaddaşını gücləndirir. Bu, ifaçının əsəri yalnız əzbərləmə deyil, daxili yaradıcı təcrübə kimi qavramasına səbəb olur. İmprovizasiya eyni zamanda ifaçının musiqi təsəvvürünü inkişaf etdirir və səhnədə yaranan gözlənilməz hallara daha rahat uyğunlaşmasına kömək edir. Musiqi improvizasiyasının həm musiqiçilərdə, həm də musiqiçi olmayanlarda yaddaşa müsbət təsir göstərdiyi , motor məşqlə yaddaş təlimi arasında qarşılıqlı əlaqənin isə ifadəli ifada improvizasiya imkanlarını genişləndirdiyi bildirilir.

Emosional vəziyyət və səhnə hazırlığı

Yaddaşın inkişafında ifaçının emosional vəziyyəti də mühüm rol oynayır. Gərginlik, qorxu, narahatlıq və ya özünə inamsızlıq diqqəti zəiflədir və yaddaşın işini pozur. Buna görə ifaçı məşq prosesində öz emosional vəziyyətini idarə etməyi öyrənməlidir. Nəfəs alma, relaksasiya, zehni hazırlıq və səhnə simulyasiyası kimi üsullar ifaçının gərginliyi azaltmasına kömək edir. Səhnə şəraitində ifaçı əsəri daha rahat, dəqiq və ifadəli şəkildə təqdim edə bilir. Emosional sabitlik yaddaşın davamlılığını artırır və ifaçının yaradıcı azadlığını gücləndirir. Əsərin emosional məzmununun dərk edilməsi də yaddaşın dayaqlarından biridir: ifaçı hər fraqmentin hansı hissi və ya obrazı daşıdığını bildikdə, musiqi axınını ardıcıl hadisələr zənciri kimi xatırlayır.

Fərdi yanaşma və texnologiya vasitələri

Yaddaşın inkişafı zamanı ifaçıların fərdi xüsusiyyətləri də nəzərə alınmalıdır. Hər ifaçının qavrayış üsulu, yaddaş tipi, texniki hazırlığı və musiqi təsəvvürü fərqlidir. Bəzi ifaçılar auditor yaddaşa, bəziləri vizual yaddaşa, bəziləri isə kinestetik yaddaşa daha çox əsaslanır. Pedaqoq ifaçının fərdi xüsusiyyətlərini dərindən öyrənərək ona uyğun yaddaş inkişafı strategiyası seçməlidir. Peşəkar

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24370130

pianoçuların müasir fortepiano musiqisini yadda saxlama təcrübəsinin onların öz təsvirləri əsasında araşdırılması (Fonte və b., 2022) da bu strategiyaların fərdi seçim və təcrübə ilə bağlı olduğunu nəzərə almağın vacibliyini göstərir. Pedaqoqun vəzifəsi şagirdin zəif qalan yaddaş kanalını aşkar edib onu digər kanallarla tamamlamaqdır.

Müasir pedaqogikada yaddaşın inkişafı üçün texnologiya vasitələrindən də istifadə olunur. Səsyazma, video təhlil, rəqəmsal not yazıları və interaktiv təlim materialları ifaçının əsəri daha dərindən təhlil etməsinə imkan verir. Səsyazma ifaçıya öz ifasını dinləməyə, səhvləri aşkarlamağa və musiqi axınını dəyərləndirməyə kömək edir. Video təhlil isə ifaçının əl və bədən hərəkətlərini, pedalın tətbiqini və səhnə davranışını görməsinə imkan yaradır. Bu vasitələr yaddaşın inkişafında əlavə dəstək rolunu oynayır, lakin onların yerinə ifaçının daxili qavrayışı və yaradıcı təfəkkürü keçə bilməz.

Musiqi mədəniyyəti və ümumi biliyin rolu

İfaçının musiqi mədəniyyəti və ümumi biliyi də yaddaşın inkişafında mühüm rol oynayır. İfaçı əsərin dövrünü, üslubunu, bəstəkarın yaradıcılıq xüsusiyyətlərini və musiqi dilini dərindən öyrənməlidir. Bu bilik ifaçının əsəri daha dərindən qavramasına və yaddaşın daha mənalı formalaşmasına imkan verir. Musiqi mədəniyyəti ifaçının əsəri yalnız texniki cəhətdən deyil, həm də bədii və tarixi kontekstdə qavramasına kömək edir. Bu isə yaddaşın davamlılığını artırır. Musiqi təcrübəsinin yaddaş göstəricilərinə təsiri yaşlı instrumental musiqiçilər üzərində də müşahidə edilmişdir (Strong, 2022), bu da musiqi ilə uzunmüddətli məşğuliyyətin yaddaşa qalıcı təsirini göstərir.

Yaddaş fasilələrinin qarşısının alınması: keçid yerləri və ifa işarələri

Yaddaşın etibarlılığı üçün ifaçı əsəri müxtəlif "yolla" yadda saxlamalıdır: səs koloritini, əl və barmaq hərəkətlərini, klaviaturada yerləşməni, formal bölmələri və musiqi mənasını ayrı-ayrılıqda dərindən mənimsəməlidir. Belə çoxkanallı yanaşma yaddaşın tək bir nöqtədən asılı olmasını aradan qaldırır. Əgər bir yol ifa zamanı "kəsilərsə", ifaçı digər yola keçərək davam edə bilər.

İfa zamanı yaranan yaddaş fasilələrinin aradan qaldırılması üçün bölmələr arasındakı keçidlərin xüsusi məşq edilməsi vacibdir, çünki unutma daha çox fraqmentlərin birləşdiyi yerlərdə baş verir. Yaddaş fasiləsindən sonra bərpa olunmanın musiqi quruluşu və ifa işarələri ilə bağlı olduğunu göstərən tədqiqat (Chaffin və b., 2023) bu tövsiyənin əsaslı olduğunu təsdiqləyir. Burada ifa işarələri dedikdə ifaçının məşq zamanı şüurlu şəkildə diqqət yönəltdiyi dayaq nöqtələri nəzərdə tutulur: fraza başlanğıcı, harmonik dönüş, texniki çətinlik, ifadə vasitəsi və ya emosional kulminasiya. Uzunmüddətli müşahidəyə əsaslanan işdə isə etibarlı yadda saxlamanın ifadəliliyi dəstəklədiyi göstərilmişdir. Yaddaşından arxayın olan ifaçı diqqətini səhv etmək qorxusuna deyil, musiqinin bədii məzmununa yönəldə bilir.

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24370130

Yaddaşın inkişafı üçün praktik tövsiyələr

Aparılmış təhlil əsasında musiqi yaddaşının inkişafı üçün aşağıdakı ardıcıl yanaşma təklif oluna bilər:

1. Əsərin ilkin təhlili: forma, tonal plan, motiv və harmonik quruluşun müəyyənləşdirilməsi.

2. Əsərin kiçik mənalı fraqmentlərə bölünməsi və hər fraqmentin ayrıca, məqsədli şəkildə məşq edilməsi.

3. Alətdən kənarda not üzrə oxu və daxili eşitmə: səslərin, ritmin və dinamikanın zehni səsləndirilməsi.

4. Mental məşq: əsərin barmaq hərəkətləri və pedal ilə birlikdə zehni canlandırılması, sonra fiziki ifa ilə birləşdirilməsi.

5. Fraqmentlərin müxtəlif yerlərdən başlanması və keçid yerlərinin xüsusi məşq edilməsi.

6. Fərqli tempdə, dinamikada və ya tonallıqda yenidən qurma kimi improvizasiya elementlərinin tətbiqi.

7. Səsyazma və video vasitəsilə özünüdəyərləndirmə, zəif yaddaş dayaqlarının aşkarlanması.

8. Səhnə simulyasiyası, nəfəs və relaksasiya üsullarının əvvəlcədən məşq edilməsi.

NƏTİCƏ

Tədqiqat göstərdi ki, musiqi yaddaşının inkişafı yalnız texniki hazırlığın nəticəsi deyil, ifaçının zehni, emosional, bədii və yaradıcı potensialının vahid sistemdə formalaşması deməkdir. Yaddaş sadəcə notların xatırlanması deyil, əsəri daxilə mənimsəməyə, səhnədə qərar vermə qabiliyyətini gücləndirməyə və musiqi axınını dərhal idarə etməyə imkan verən fəal mexanizmdir. Bu proses auditor, vizual, kinestetik, analitik və emosional qavrayış yollarının vahid sistemdə tətbiqinə əsaslanır və tək bir kanala söykənən yaddaşdan fərqli olaraq səhnə gərginliyi şəraitində daha etibarlı olur.

Təhlil nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, ən səmərəli yaddaş üsulları strukturlu analiz, mental məşq və təsəvvür, məqsədli və qısa məşq sessiyaları, keçid yerlərinin xüsusi işlənməsi, improvizasiya elementləri, emosional hazırlıq və fərdi yanaşmadır. Texnoloji vasitələr bu prosesi dəstəkləyir, lakin ifaçının daxili qavrayışını və yaradıcı təfəkküründü əvəz edə bilməz. Müasir pedaqogika ifaçının yalnız texniki hazırlığına deyil, həm də zehni, emosional və yaradıcı potensialına önəm verməli, bu yanaşma ifaçının səhnə etibarlılığını, musiqi ifadəliliyini və yaradıcı azadlığını gücləndirməlidir. Beləliklə, yaddaş passiv əzbərləmədən fəal, mənalı və yaradıcı təcrübəyə çevrilir.

Musiqi yaddaşının inkişafı ifaçının ilkin öyrənmə mərhələsindən başlayaraq sistemli və şüurlu şəkildə qurulmalıdır. Əsərin mənimsənilməsi prosesində yaddaş sonradan əlavə edilən mərhələ deyil, məşqin hər addımına daxil olan əsas komponentdir. Əgər ifaçı əsəri ilk günlərdən formal quruluşu,

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24370130

harmonik məntiqi və ifadə məzmunu baxımından dərk edirsə, sonrakı əzbərləmə prosesi daha təbii, sürətli və davamlı olur. Bu baxımdan, "əvvəlcə çal, sonra əzbərlə" yanaşması əvəzinə, "dərk edərək öyrən və eyni zamanda yadda saxla" prinsipi müasir pedaqogikanın əsas istiqaməti kimi qəbul edilməlidir.

Pedaqoji praktika baxımından müəllimin rolu da xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Müəllim tələbəni yalnız düzgün səslənməyə deyil, əsərin daxili məntiqini müstəqil təhlil etməyə, yaddaş üçün dayaq nöqtələrini özünün müəyyənləşdirməsinə və müxtəlif yaddaş növləri arasında tarazlığı qurmasına istiqamətləndirməlidir. Tələbənin müstəqil düşünmə bacarığı inkişaf etdikcə onun səhnədə gözlənilməz vəziyyətlərə uyğunlaşma qabiliyyəti də artır. Eyni zamanda, ifaçının səhvlərə münasibəti də dəyişməlidir: yaddaş fasiləsi uğursuzluq kimi deyil, əsərin hansı səviyyəsində dayaq çatışmazlığı olduğunu göstərən diaqnostik siqnal kimi qiymətləndirilməlidir.

Gələcək tədqiqatlar üçün bir neçə istiqamət perspektivli görünür. Birincisi, müxtəlif yaş və peşəkarlıq səviyyəsində olan ifaçılarda yaddaş strategiyalarının müqayisəli təhlili aparıla bilər. İkincisi, mental məşqin və diqqətin idarə edilməsi üsullarının səhnə narahatlığına təsiri eksperimental yolla araşdırıla bilər. Üçüncüsü, rəqəmsal məşq vasitələrinin yaddaşın dərinliyinə təsiri daha geniş praktik kontekstdə qiymətləndirilə bilər.

Yekun olaraq qeyd etmək lazımdır ki, musiqi yaddaşı fortepiano ifaçılığında yalnız təhlükəsizlik vasitəsi deyil, həm də bədii azadlığın əsasıdır. Dərin və çoxqatlı yaddaşa malik ifaçı notlara deyil, musiqinin özünə arxalanır, bu isə onun ifasını inandırıcı, canlı və yaradıcı edir. Məhz bu səbəbdən yaddaşın inkişafına yönəlmiş pedaqoji yanaşma fortepiano təhsilinin ayrılmaz və prioritet hissəsi kimi qəbul olunmalıdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Bratu, A. (2024). Mental practice and visualization in piano performance: A comparative study of cognitive memorization techniques. Bulletin of the Transilvania University of Braşov. Series VIII: Performing Arts, 17(66), Special Issue. https://doi.org/10.31926/but.pa.2024.17.66.3.7

2. Chaffin, R., Gerling, C. C., & Demos, A. P. (2024). How secure memorization promotes expression: A longitudinal case study of performing Chopin's Barcarolle, Op. 60. Musicae Scientiae. https://doi.org/10.1177/10298649241241405

3. Chaffin, R., Ginsborg, J., Dixon, J., & Demos, A. P. (2023). Recovery from memory failure when recalling a memorized performance: The role of musical structure and performance cues. Musicae Scientiae, 27(1), 94–116. https://doi.org/10.1177/10298649211025491

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24370130

4. Diaz Abrahan, V., Shifres, F., & Justel, N. (2021). Music improvisation enhances neutral verbal and visual memory in musicians and non-musicians alike. The Arts in Psychotherapy, 75, 101807. https://doi.org/10.1016/j.aip.2021.101807

5. Dittinger, E., Korka, B., & Besson, M. (2021). Evidence for enhanced long-term memory in professional musicians and its contribution to novel word learning. Journal of Cognitive Neuroscience, 33(4), 662–682. https://doi.org/10.1162/jocn_a_01670

6. Fonte, V., Pipa, L., Williamon, A., & Lisboa, T. (2022). Memorising contemporary piano music as described by professional pianists. Music & Science, 5. https://doi.org/10.1177/20592043221132932

7. Hoffmann, M., Schmidt, A., & Ploner, C. J. (2022). Musical expertise shapes visual-melodic memory integration. Frontiers in Psychology, 13, 973164. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.973164

8. Hua, J. (2024). Interaction of motor practice and memory training in expressive piano performance: Expanding the possibilities of improvisation. Psychological Research, 88(5), 1426–1436. https://doi.org/10.1007/s00426-024-01964-7

9. Iorio, C., Brattico, E., Larsen, F. M., Vuust, P., Bonetti, L., et al. (2022). The effect of mental practice on music memorization. Psychology of Music, 50(1), 230–244. https://doi.org/10.1177/0305735621995234

10. Lubert, V. J., & Gröpel, P. (2025). Psychological interventions for the self-regulated enhancement of music performance: A systematic review. Musicae Scientiae, 29(2). https://doi.org/10.1177/10298649241290448

11. Meng, C., & Luck, G. (2024). Voluntary musical imagery in music practice: Contextual meaning, neuroscientific mechanisms and practical applications. Frontiers in Psychology, 15, 1452179. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1452179

12. Ren, Y., & Brown, T. I. (2024). Beyond the ears: A review exploring the interconnected brain behind the hierarchical memory of music. Psychonomic Bulletin & Review, 31, 507–530. https://doi.org/10.3758/s13423-023-02376-1

13. Strong, J. V. (2022). Music experience predicts episodic memory performance in older adult instrumental musicians. Brain and Cognition, 161, 105883. https://doi.org/10.1016/j.bandc.2022.105883

14. Vigl, J., Koehler, F., & Henning, H. (2024). Exploring the accuracy of musical tempo memory: The effects of reproduction method, reference tempo, and musical expertise. Memory & Cognition, 52(6), 1299–1312. https://doi.org/10.3758/s13421-024-01543-6

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24370130

15. Zhao, J. (2024). Memory, attention and creativity as cognitive processes in musical performance: A case study of students and professionals among non-musicians and musicians. Attention, Perception, & Psychophysics, 86(6), 2042–2052. https://doi.org/10.3758/s13414-024-02944-0

WAYS OF DEVELOPING MUSICAL MEMORY IN PIANO PERFORMANCE

Qadimova Narmina Fikrat
Nakhchivan State University, Nakhchivan, Azerbaijan
nermineqedimova11@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-5033-9254

In piano performance, memory is not merely the memorization of notes; it is the internalization of a work as a unified whole of sound, movement, structure and meaning. The aim of the study is to identify the factors that influence the development of musical memory in piano performance, to examine the interrelation of different forms of memory, and to substantiate the methods used to strengthen it. The study is theoretical and analytical in nature. The analysis shows that effective memory formation requires the performer to apply auditory, visual, kinesthetic and analytical perception as mutually complementary channels. A musical work should be divided into small meaningful sections, and the tonal plan, rhythmic structure, harmonic changes and dynamic development of each fragment should be analysed in depth. Such a structured approach moves the performer away from mechanical repetition and leads to perceiving the work as an inner “sound map”. Mental practice and imagery play an important role in consolidating memory: combining mental repetition with physical practice increases the durability of memory as well as the accuracy and expressiveness of performance. To prevent memory lapses, special attention should be paid to the transitions between sections, since forgetting occurs most often at the points where fragments join. In addition, attention management, purposeful repetition, elements of improvisation, emotional preparation and an individual approach are regarded as important factors. In conclusion, the development of memory is the product of systematic, multichannel work; this approach turns memory from passive memorization into an active, meaningful and creative experience and strengthens the performer’s stage reliability, musical expressiveness and creative freedom.

Keywords: *piano performance, musical memory, mental practice, auditory-kinesthetic perception, structural analysis*

ПУТИ РАЗВИТИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ ПАМЯТИ В ФОРТЕПИАННОМ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВЕ

Кадимова Нярмина Фикрят
Нахчыванский государственный университет, Нахчыван, Азербайджан
nermineqedimova11@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-5033-9254

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

Horizon Multidisciplinary Scientific Journal 2026, Volume 1 (8): page 110-122
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24370130

В фортепианном исполнительстве память – это не только запоминание нотного текста, а усвоение произведения как единого целого, включающего звучание, движение, структуру и смысл. Цель исследования – выявить факторы, влияющие на развитие музыкальной памяти в фортепианном исполнительстве, изучить взаимосвязь различных видов памяти и обосновать методы, используемые для её укрепления. Исследование носит теоретико-аналитический характер. Анализ показывает, что для формирования эффективной памяти исполнителю необходимо применять слуховое, зрительное, кинестетическое и аналитическое восприятие как взаимодополняющие каналы. Музыкальное произведение следует разделять на небольшие смысловые фрагменты, а тональный план, ритмическое строение, гармонические изменения и динамическое развитие каждого фрагмента необходимо глубоко анализировать. Такой структурный подход отдаляет исполнителя от механического повторения и позволяет воспринимать произведение как внутреннюю «звуковую карту». Ментальная тренировка и методы представления играют важную роль в закреплении памяти: сочетание мысленного повторения с физической практикой повышает прочность памяти, точность и выразительность исполнения. Для предотвращения провалов памяти необходимо уделять особое внимание переходам между разделами, поскольку забывание чаще всего происходит в местах соединения фрагментов. Кроме того, важными факторами считаются управление вниманием, целенаправленное повторение, элементы импровизации, эмоциональная подготовка и индивидуальный подход. Таким образом, развитие памяти является результатом систематической многоканальной работы; такой подход превращает память из пассивного заучивания в активный, осмысленный и творческий опыт и укрепляет надёжность исполнителя на сцене, музыкальную выразительность и творческую свободу.

Ключевые слова: *фортепианное исполнительство, музыкальная память, ментальная тренировка, слухо-кинестетическое восприятие, структурный анализ*

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license